

SŁOWO WSTĘPNE

Rok 1979 był jednym z najważniejszych i najbardziej burzliwych w historii Bliskiego Wschodu, a rewolucja Ajatollaha Ruhollaha Chomejniego w Iranie zmieniła układ sił w regionie i po dziś jej konsekwencje mają wpływ na światowe relacje międzynarodowe. Muzułmański przewrót był geopolitycznym trzęsieniem ziemi, ale rewolucyjny Iran był – i nadal jest – normalnym podmiotem areny światowej, państwem – członkiem niemal każdej organizacji międzynarodowej, do której należał za czasów panowania dynastii Pahlawich. Państwem podążającym własną drogą pod hasłem „nie Wschód, nie Zachód, lecz rewolucja islamska” (pers. *na szarghi, na gharbi, enghelab-e eslami*).

Obecnie Iran jest państwem aspirującym do odgrywania mocarstwowej roli w regionie Bliskiego Wschodu, oddziałującym na wiele zjawisk i procesów w nim zachodzących, zaangażowanym niemal w każdy konflikt. Sam zaś Bliski Wschód stanowi jeden z najbardziej niestabilnych i nieprzewidywalnych regionów na świecie, targany trudnymi do rozwiązania konfliktami i kryzysami, takimi jak izraelsko-palestyński, wojna w Iraku czy kryzys wokół irańskiego programu nuklearnego. Te spory i konflikty rozgrywają się na obszarze, na którym znajduje się 2/3 zasobów ropy naftowej i około połowa zasobów gazu ziemnego, co determinuje znaczenie Bliskiego Wschodu dla społeczności międzynarodowej.

Z tych właśnie powodów, a także ze względu na znaczenie Iranu na międzynarodowej scenie politycznej, zaangażowanie Polski na Bliskim Wschodzie oraz w budowę elementów systemu obrony przeciwraкетowej, a także wieloletnie (w 2007 roku minęło 80 lat od podpisania polsko-irańskiego Traktatu o przyjaźni), dobre relacje z Teheranem,

podjęliśmy decyzję o zorganizowaniu seminarium „Iran – 30 lat po rewolucji”. Rocznica wydarzeń z 1979 roku stanowiła ku temu doskonałą okazję.

W seminarium udział wzięli przedstawiciele środowisk akademickich, administracji państwowej oraz ośrodków analitycznych. Gwarantowało to wysoki poziom przedstawianych referatów oraz umożliwiło merytoryczną i niezwykle interesującą dyskusję.

Celem seminarium była analiza zmierzająca do podsumowania 30 lat istnienia Islamskiej Republiki Iranu i ocena zmian społecznych oraz politycznych w kontekście wyborów prezydenckich w Iranie. Za konieczną uznaliśmy debatę nad aktualnymi aspiracjami Teheranu oraz siłami napędzającymi regionalne i globalne cele Iranu. Poznanie mechanizmów sterujących irańską polityką zagraniczną wymaga głębokiej analizy kulturowego, historycznego i psychologicznego kontekstu politycznych działań Teheranu.

Niezbędne jest też zrozumienie roli, jaką odgrywa w kształtowaniu i wyznaczaniu kierunków polityki zagranicznej Iranu odgrywa islam. Poznanie i zrozumienie powyższych mechanizmów polityki zagranicznej Teheranu jest zaś kluczowe dla wypracowania rozsądnej, racjonalnej i efektywnej polityki wobec tego kraju. Irańskiej dyplomacji i kształtującym ją czynnikom poświęcony był pierwszy panel seminarium.

Dwa pierwsze referaty: „Historyczne determinanty irańskiej polityki zagranicznej. Bóstwa, monarchowie, mistycy i mułlowie” oraz „Rola islamu w polityce zagranicznej Iranu” stanowiły próbę analizy części wspomnianych powyżej mechanizmów. Kolejnymi istotnymi czynnikami determinującymi irańską politykę są: jego geostrategiczne położenie oraz regionalne środowisko polityczne. Referat „Aspiracje

polityczne Iranu w aspekcie bezpieczeństwa międzynarodowego” miał na celu racjonalną ocenę aktualnej sytuacji Iranu, zarówno na arenie regionalnej, jak i globalnej.

Z kolei relacjom Iranu i Stanów Zjednoczonych, które są jednym z głównych czynników określających międzynarodową pozycję Teheranu, a także stan relacji tego państwa ze znaczną częścią podmiotów systemu międzynarodowego, poświęcone było wystąpienie pt. „Stosunki ze Stanami Zjednoczonymi jako determinant polityki zagranicznej Islamskiej Republiki Iranu”. Jego autor analizuje 30 lat konfliktu między obydwooma państwami i zastanawia się nad ich przyszłością w kontekście pozytywnych, koncyliacyjnych sygnałów wysyłanych Teheranowi przez nową amerykańską administracją prezydenta Baracka Obamy. Od stanowiska Waszyngtonu, zdaniem autora referatu: „Iran jako mocarstwo regionalne na Bliskim Wschodzie: przed i po rewolucji z 1979 roku”, zależeć będzie również w znacznym stopniu to, czy Iran stanie się mocarstwem regionalnym. Jeśli bowiem Stany Zjednoczone nie będą przekonane o gotowości władz w Teheranie do rzeczywistej i szczerzej współpracy, będą kontynuowały politykę osłabiania pozycji Iranu.

Z pewnością jednym z czynników warunkujących decyzję Waszyngtonu o zmianie polityki wobec Teheranu będzie rozwiązanie kryzysu wokół irańskiego programu nuklearnego. Dla Polski, państwa zaangażowanego w inicjatywę dotyczącą przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia (Proliferation Security Initiative – PSI), problem irańskiego programu jądrowego wydaje się istotny, także w kontekście instalacji elementów systemu obrony przeciwrakietowej (MD) na terytorium RP. Temu zagadnieniu został poświęcony drugi panel seminarium.

Wprowadzenie do niego stanowiło wystąpienie „Wojskowe aspekty irańskiego programu nuklearnego – implikacje dla bezpieczeństwa sojuszniczego i europejskiego”, którego autor, między innymi, podkreślał trudności w oddzieleniu „cywilnego” i „wojskowego” charakteru programu. Referat i dyskusja postawiły przed uczestnikami seminarium pytanie o to, czy program jądrowy jest narzędziem służącym realizacji celów i interesów Teheranu, czy celem samym w sobie.

Wydaje się, że prace nad programem jądrowym będą przez władze w Teheranie kontynuowane, a ich celem będzie zapewnienie Iranowi skutecznego odstraszania przed ewentualnym atakiem ze strony państwa trzeciego. Dalszy rozwój irańskiego programu nuklearnego może również przyczynić się do wyścigu zbrojeń na Bliskim Wschodzie i zagrozić regionalnej równowadze sił. Takim, między innymi, konsekwencjom wejścia przez Teheran w posiadanie ładunku nuklearnego poświęcony był referat: „Wpływ irańskiego programu nuklearnego na środowisko międzynarodowe regionu Zatoki Perskiej i Bliskiego Wschodu”.

Kontynuacja badań nad ładunkiem jądrowym może też przyczynić się do pogorszenia relacji Iranu ze społecznością międzynarodową i dalszej izolacji reżimu w Teheranie. Powstaje zatem pytanie o szanse i możliwości powstrzymania nuklearnych aspiracji Iranu. Próby odpowiedzi szukali uczestnicy drugiej części panelu. Zastanawiano się nad perspektywami negocjacji w ramach grupy „P5+1”, do czego zainspirowało uczestników wystąpienie pt. „Międzynarodowe wysiłki na rzecz powstrzymania irańskiego programu nuklearnego”. Rozważano również potencjał tzw. Inicjatywy Krakowskiej, której poświęcony był referat: „Czy PSI może powstrzymać Iran?”. Wnioskiem płynącym z dyskusji uczestników seminarium był jednak fakt, iż najbardziej efektywnym narzędziem w działaniach na rzecz powstrzymania Iranu przed wejściem w posiadanie broni jądrowej mogą okazać się długotrwałe sankcje. O ich wpływie na irańską gospodarkę traktował referat: „Kryzys gospodarczy w Iranie”.

Ostatni panel seminarium poświęcony był regionalnym i globalnym konsekwencjom rewolucji z 1979 roku. Pozostawała ona bowiem w ścisłym związku z przemianami politycznymi dokonującymi się na Bliskim Wschodzie w drugiej połowie XX w. Miała również istotny wpływ na kształt i kierunki zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej polityki wielu państw regionu. O tych zagadnieniach traktował referat: „Recepcja rewolucji irańskiej na Bliskim Wschodzie”.

Trzeci panel stanowił również próbę analizy doświadczeń irańskiej rewolucji w porównaniu z doświadczeniami „Solidarności” w Polsce. Jego celem było też podsumowanie społeczno-politycznych problemów i wyzwań dla Teheranu oraz doświadczeń Iranu w budowie demokracji. Wystąpienie „Refleksje na temat rewolucji lat 70. i 80. XX wieku” było próbą porównania przede wszystkim polskich i irańskich doświadczeń końca minionego stulecia. Ostatni panel miał także pokazać jak współczesne, „aksamitne rewolucje” są postrzegane przez irańskie elity władzy.

Po powstaniu islamskiej republiki wielu ekspertów nie przewidywało jej długiego istnienia. Władze w Teheranie w niemal niezmienionej formie funkcjonują jednak do dziś i znajdują się w centrum uwagi społeczności międzynarodowej. Stąd też koniecznym wydaje się poznanie i zrozumienie mechanizmów rewolucji, która znacząco wpłynęła na obecny układ sił na Bliskim Wschodzie. Warto również przeanalizować doświadczenia Iranu z 30 lat istnienia islamskiej republiki, uświadomić sobie procesy oddziałujące na kształt i kierunki obecnej polityki wewnętrznej i zagranicznej, w tym także związanej z programem jądrowym Teheranu. Niezbędne wydaje się też zrozumienie środowiska regionalnego Iranu i relacji ze Stanami Zjednoczonymi. Mamy nadzieję, że czytelnika zachęci do tego niniejsza publikacja.